Dr. P. Korringa • Bergen-op-Zoom

De Visscherij op de Ooster-Schelde.

De vorm, waarin wij de Oosterschelde thans kennen, dateert pas van betrekkelijk recenten tijd. Lang geleden was de Oosterschelde de benedenloop van de rivier de Schelde. Hoewel reeds lang geleden de Westerschelde is doorgebroken, bleef de Oosterschelde toch nog geruimen tijd het grootste gedeelte van het Scheldewater afvoeren. Deze benedenloop van de Schelde was een betrekkelijk smal vaarwater, dat langs den Zuidrand van het eiland Tholen liep.

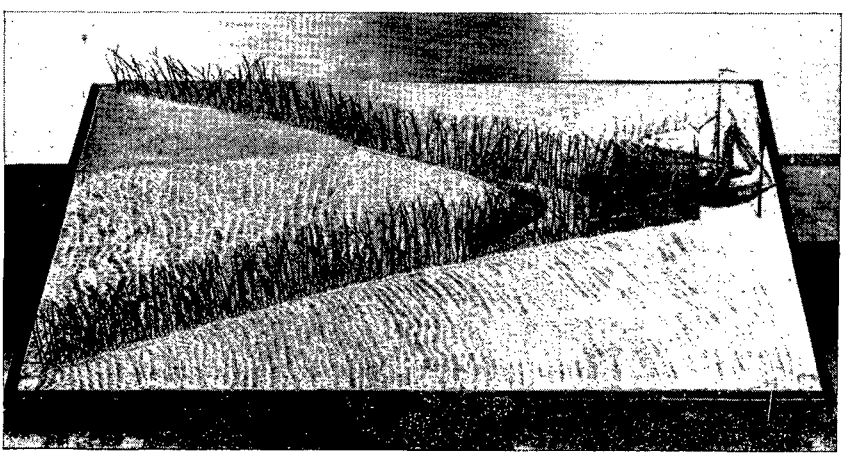
In 1530 liep ten gevolge van een dijkdoorbraak een groote uitgestrektheid land ten Oosten van Yerseke onder water. Dit land werd in 1531 herdijkt, maar op 1 November 1532 braken de dijken wederom op verschillende plaatsen tegelijk waardoor het Oostelijk deel van de Oosterschelde in een groot bassin herschapen werd. Dit euvel werd niet meer hersteld en tal van dorpjes en ook de stad Reimerswaal werden voorgoed verzwolgen. Het vóórkomen van veenafzettingen op tal van plaatsen in de Oosterschelde herinneren ons er nog aan, dat het zeewater hier niet altijd den schepter heeft gezwaaid. Geleidelijk trok de Oosterschelde minder water van de Schelde en ging de Westerschelde het meeste rivierwater afvoeren. Omstreeks 1800 was de verbinding met de Schelde, het Kreekerak, nog slechts een smalle geul, welke door het leggen van een spoorwegdam in 1869 geheel werd afgedamd. Sedert dien vloeit geen zoetwater van eenige beteekenis meer in de Kom van de Oosterschelde, ten gevolge waarvan het zoutgehalte van dit water dat van zeewater sterk benadert.

De Visscherijen in de Oosterschelde zijn van een zoo groote beteekenis geworden, dat wij ons moeten afvragen, of het wel zin heeft er rouwig om te zijn, dat zooveel land, van twijfelachtige kwaliteit voor de landbouw, verzwolgen is. Die gedeelten van de Oosterschelde, welke geschikt zijn voor een intensieve cultuur van oesters en mosselen, brengen doorgaans per hectare meer op dan het beste stuk landbouwgrond!

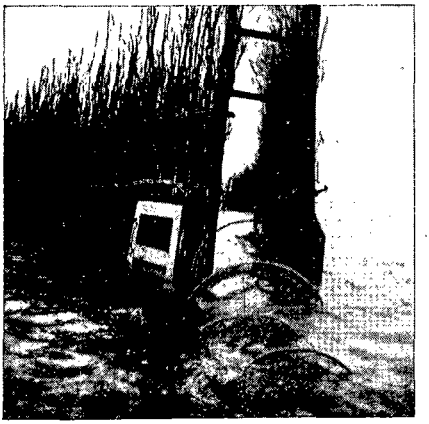
We kunnen in dit gebied een onderscheid maken tusschen de Visscherijen in engeren zin, waaronder die visscherijen kunnen worden verstaan, die gericht zijn op dieren, die behoudens het stellen van een minimummaat en het instellen van gesloten tijden voor de visscherij, op geenerlei wijze door de mensch in bescherming

worden genomen en de vischcultuur. Bij deze cultuur is men noodgedwongen van de vrije visscherij afgestapt, daar dit tot uitroeien van de betrokken dieren leidde en is men overgegaan tot het opkweeken van deze dieren tot marktwaardige afmetingen, waarbij bepaalde gedeelten van de Schelde, de z.g. perceelen, aan private personen of aan maatschappijen in gebruik werden afgestaan, voor korter of langer tijd. In de Oosterschelde kennen wij als zoodanig de oestercultuur en de mosselcultuur.

Van de vrije Visscherijen is de z.g. weervisscherij wel de belangrijkste. Deze visscherij wordt uitgeoefend door de Bergenaren. Vroeg in het voorjaar worden daartoe op tal van plaatsen in de Oosterschelde staketsels in V vorm in den bodem gestoken, waarbij de punt van de V naar het diepere gedeelte, naar het Westen, wijst. De beenen van de V zijn soms meer dan 1 KM. lang. Nabij de punt bereikt het staketsel zijn grootste dichtheid. De visscherij berust op het groote getijdeverschil (3,50 à 4,00 meter), waardoor de visch, die bij hoog water achter de weer zwemt er bij vallend water achter blijft steken en bij hun pogingen het vrije water wederom te bereiken in het nauwere en dichtere gedeelte van de weer terecht komt. Tegen laag water komt de visscher, plaatst een fuik in het fuikgat (aan de punt van de V gelegen), begeeft zich in de weer en drijft de hierin aanwezige visch voor zich uit de fuik in.

Model van een weervisscherij uit het Geschiedkundig Museum te Bergen op Zoom. De hoogaars ligt bij het fuikgat. Binnen in de > ziet men de stuiten, die de visch beletten om terug te zwemmen.

Het fuikgat is geopend. Binnen in de weer drijven visschers de zilveren stroom van ansjovis, geep en wat er al meer gevangen is in de fuik.

Deze visscherij begint reeds vroeg in het voorjaar en wordt in den loop van den zomer beëindigd. In het najaar wordt het weerhout weer opgetrokken, daar het anders bij ijsgang verloren zou gaan. Een dergelijke wijze van visscherij treffen wij ook aan op de westkust van Frankrijk en aan de Oostkust van Sumatra.

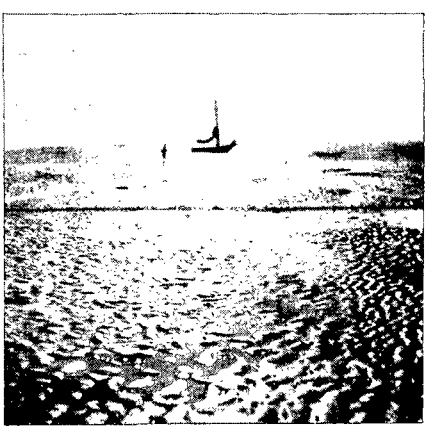
Deze weervisscherij is speciaal gericht op de ansjovis, een haringachtig vischje, dat in pekel gelegd een bijzonder gezochte pikante smaak verkrijgt. Dit vischje komt in het warme water van de Oosterschelde in den zomer zijn kuit schieten. Vroeger vormde ook het Noordelijk deel van de Zuiderzee een belangrijk paaigebied, dat nu ten deele door de Waddenzee vervangen is geworden. Daar dit vischje reeds op éénjarigen leeftijd marktwaardig is, vindt het gelukken of mislukken van een teelt haar weerslag in de vangsten van het daarop volgend jaar. Daar oudere jaargangen slechts matig vertegenwoordigd zijn, vertoonen de aanvoeren groote schommelingen. Voor de afsluiting van het paaigebied in de Zuiderzee werden in de Oosterschelde doorgaans 100.000 à 200.000 KG ansjovis gevangen, welke vangsten in de laatste jaren beneden de 100.000 KG gedaald zijn, terwijl de vangsten in de Waddenzee sedertdien tot circa een achtste van haar oorspronkelijke waarde zijn teruggeloopen, zonder evenwel de neiging te vertoonen geheel uit te blijven. Ik acht de verwachting gerechtvaardigd, dat de ansjovis in Waddenzee en Oosterschelde zich zoodanig kan blijven voortplanten, dat een loonende visscherij mogelijk zal blijven, al zullen de groote getallen van voorheen wellicht niet meer worden bereikt.

Naast de ansjovis, was de haring voor de weervisscherij van

groote beteekenis. Het betreft hier een betrekkelijk kleine stam van den haring, welke in het voorjaar onze kusten opzocht om speciaal in het brakke deel van de Zuiderzee kuit te schieten. Toch werden doorgaans ieder jaar eenige tienduizenden KG op de Oosterschelde gevangen, welke echter tegen de millioenen KG van de Zuiderzee in het niet vielen, dit in tegenstelling tot de ansjovisvangst, welke slechts betrekkelijk weinig van de vangst in de Zuiderzee verschilde. Deze Zuiderzeeharing is niet geschikt voor het bereiden van zoute haring, maar leent zich uitnemend voor het vervaardigen van bokking en ook voor consumptie in verschen staat, in welken laatsten staat de Bergsche Panharing werd gebruikt. Door het afsluiten van de Zuiderzee ging het paaigebied van dezen haring verloren, terwijl de Waddenzee hiervoor te zout bleef. De vangsten liepen al spoedig bedenkelijk terug. Daar de vangst steeds uit een groot aantal jaarklassen was opgebouwd, zulks in tegenstelling tot de ansjovis, liep de gemiddelde maat van de vangst eerst op, ten gevolge van het uitvallen van de jongere jaarklassen. In 1940 werd in de Oosterschelde nog slechts 28 KG haring gevangen, terwijl de vangsten van 1941 nog geringer waren. Deze haring sterft dus hoogstwaarschijnlijk uit.

De onvisch, zooals alle overige vischsoorten worden samengevat, bestaat uit geep, makreel, rog, pijlstaartrog, horsmakreel, fint, een enkele bot of tong en zeer zelden een zalm of een steur.

Naast de weervisscherij wordt op de Oosterschelde de visscherij op bot uitgeoefend en wel door Tholenaren, die 's Maandags uitvaren en Donderdags naar Tholen terugkeeren, om hun vangst

Het botnet heeft zijn dienst gedaan en ligt gereed om weggehaald te worden.
(Foto Sloff).

op Vrijdag in Bergen op Zoom te verkoopen. De bot trekt met hoogwater de platen op, op zoek naar voedsel en ziet zich bij vallend water gedwongen de diepere deelen van de Schelde weer op te zoeken. De visscher tracht ze dan den pas af te snijden door een net langs den rand van de plaat te zetten. Dit net is betrekkelijk laag, maar zeer lang. De met lood verzwaarde grondpees rust op den bodem, terwijl de bovenzijde door kurken omhoog wordt gehouden. Zakt het water zoo ver, dat het net dreigt samen te vallen, dan zet de visscher, die nu te voet het net kan bereiken, stokjes onder de bovenpees. Is het water geheel gevallen, dan zoekt de visscher de botten, die zich aan den voet van het net in het slik of zand hebben verstopt, op en houdt ze in een bun in leven. Veel meer bot, dan de visscher buit maakt valt echter ten offer aan de zeehonden, waarvan er in de Oosterschelde doorgaans 50 à 100 stuks voorkomen (althans in de eigenlijke kom van de Oosterschelde, waarin ook de botvisscherij wordt uitgeoefend). Een zeehond eet per dag circa 5 KG visch, waarvan omstreeks de helft uit bot bestaat. Veel jacht wordt er hier op den zeehond niet gemaakt.

In den zomer maken enkele Thoolsche visschers dikwijls jacht op den harder, een smakelijke visch, die bij ons weinig bekendheid geniet. Het is een snelle zwemmer, die in scholen wordt aangetroffen. De visscher zoekt de scholen op en tracht ze met een soort zegen te omsingelen. De harder weet vaak over het net heen te springen of wel er onder door te duiken. Deze visscherij is niet van groote economische beteekenis.

Zeer interessant is voorts de visscherij op kreeft. Deze gepantserde ridder hoort thuis op rotsachtige kusten. Voor 1900 kwam

Een gevangen kreeft wordt uit een bun gelicht. Daarbij is het zaak op de scharen van het dier te passen.

(foto Sloff).

de kreeft bij ons vrijwel niet voor, maar na het aanbrengen van uitgebreide steenbestortingen werd hem hier in voldoende mate woonplaats geboden, zoodat de kreeftenstand zich snel uitbreidde. Het duurt verscheidene jaren eer de kreeft de minimummaat heeft bereikt. Het stellen van deze en dergelijke minimummaten heeft steeds ten doel het dier gelegenheid te geven althans éénmaal aan de voortplanting deel te nemen, waardoor uitroeien kan worden voorkomen. Ook wijfjeskreeften, welker achterlijfspooten met eieren bezet zijn (deze eieren worden ter bescherming geruimen tijd meegedragen) mogen niet worden verhandeld.

De kreeft wordt gevangen in fuikachtige korven van metaalgaas. In deze korven wordt als aas een stuk visch gedaan, zij worden met vele anderen aan een langen reep gebonden, welke nabij de woonplaatsen van den kreeft worden uitgelegd. Deze visscherij vindt in het voorjaar plaats. De lengte van de gesloten tijd voor de visscherij is reeds herhaalde malen veranderd, maar nog steeds is men er niet in geslaagd de catastrophale gvolgen van de enorme toename in intensiteit van de visscherij in de jaren tusschen 1920 en 1930 te boven te komen. De kreeft vertoont de typische verschijnselen van overbevissching, te weten een sterke afname van de vangsten, ondanks een toename van de visscherij en het dalen van de gemiddelde maat van de aangebrachte dieren. Misschien zal de kreeft zich herstellen door een afname van de visscherij en door de onlangs verhoogde maat voor vrouwtjeskreeften, maar mogelijk zal ook de kunstmatige teelt, waarbij de allerjongste stadia door hun meest gevaarvollen tijd worden heengeholpen, te hulp moeten worden geroepen.

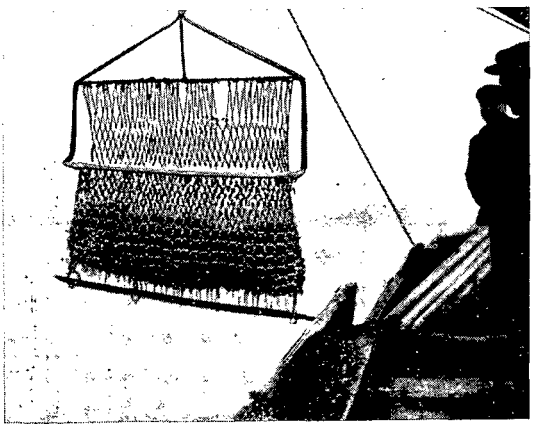
Het is ondoenlijk om in dit korte bestek ook de vischcultuur de plaats te doen toekomen, waarop zij krachtens haar economische beteekenis recht heeft.

De mosselcultuur wordt in de kom van de Oosterschelde vrijwel niet uitgeoefend, daar de oestercultuur hier den schepter zwaait, maar wel zijn enkele zeer belangrijke centra voor de mosselindustrie hier gelegen, te weten Yerseke en Tholen, in mindere mate ook Bergen op Zoom en Krabbendijke. Het meer naar het Westen gelegen deel van de Oosterschelde is naast de Grevelingen het centrum voor de mosselcultuur. Het mosselzaad, de enkele maanden oude mosseltjes, doorgaans 2 à 3 cm groot, wordt opgevischt op natuurbanken,*) waar zij vrijwel steeds in groote hoe-

*) Als die van de afb. op de omslag.

veelheden voorhanden zijn. Deze zaadvisscherij, die in het najaar plaats vindt, wordt voornamelijk in de Waddenzee en het niet afgesloten deel van de Zuiderzee beoefend, in mindere mate ook in de Zeeuwsche wateren. Dit zaad wordt op de daartoe gepachte perceelen uitgezaaid en is na een verblijf van één jaar tot halfwas mosselen uitgegroeid. In het daarop volgend jaar zijn het consumptiemosselen geworden. Na het verstrijken van de meest belangrijke voortplantingshandelingen bereiken de mosselen in den nazomer of in het najaar, die kwaliteit en voedingswaarde die dit weekdier zoozeer gewild doen zijn. Zij worden opgevischt met een z.g. kor, een metalen beugel met een stevige zak eraan. Veelal worden twee of meer van deze korren tegelijk door een vaartuig voortgesleept. Dit korren woelt veel bodemmateriaal op. De op het perceel aanwezige mosselen gaan door met het afzeven van water, waarop hun voedselopname is gebaseerd, en krijgen daarbij de opgewoelde bodemdeelen in het darmkanaal. Daar de mensch de mossel met huid en haar consumeert, zullen zandkorrels in de mossel hem niet welkom zijn. Daarom worden de opgevischte mosselen, voordat zij ter consumptie worden verzonden of voordat de industrie ze inlegt, op de z.g. verwaterplaatsen in dikke lagen uitgelegd, waarbij zij de gelegenheid krijgen hun darmkanaal van ongerechtigheden te zuiveren. Zij worden met handkracht, met een z.g. slagrijf weder opgevischt. De economische beteekenis van de mosselcultuur en haar nevenbedrijven is zeer groot, vooral in tijden van voedselschaarschte.

Zonder twijfel is de oestercultuur veel eleganter dan de mossel-

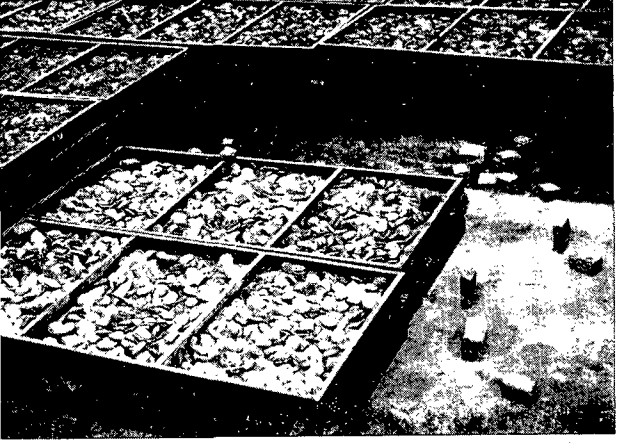

Het kornet is juist boven water gehaald en druipt nog uit.

cultuur. De oester is een veel kwetsbaarder dier dan de mossel en een goed geleide oestercultuur vraagt zeer veel zorg. Dit verschil berust grootendeels op het onvermogen van de oester zich van haar plaats te bewegen. In de natuur hecht dit dier zich op een rots of eenig hard voorwerp vast en verblijft daar haar geheele leven. De mossel kan daarentegen naar believen rondkruipen. Dit is haar niet alleen van onberekenbaar nut in haar jeugd, waardoor zij net zoolang kan zwemmen, tot zij een woonplaats naar haar zin gevonden heeft, welke meestal uit een samenleving van andere mosselen, een z.g. mosselbank, bestaat, maar ook op rijperen leeftijd, waardoor de mossel zich steeds aan het gevaar van het bedolven worden door slik of zand weet te onttrekken.

De oester is hiertoe niet in staat en kan hoogstens door haar schelpbewegingen in geringe mate aan dit gevaar weerstand bieden. Zeer moeilijk heeft de oester het in haar jeugd. Wanneer de oesterlarven de moederoester verlaten, hetwelk in den zomer plaats heeft, beginnen zij een vrijzwemmend leven, tijdens hetwelk alle planktonetende dieren, inclusief haar eigen ouders, haar naar het leven staan. Een groot percentage gaat dan reeds verloren. Ook de stroomingen nemen vele larven mede naar plaatsen waar voor haar latere leven geen bestaansgronden aanwezig zijn. Is de larve rijp om over te gaan tot het vastzittende leven, dan tracht zij een hard en schoon voorwerp te vinden om zich op vast te hechten. Dit vasthechten geschiedt met behulp van een soort cement, dat op het voorwerp harer keuze wordt uitgestort, waarna zij haar schelpje er in vastdrukt. Is het voorwerp niet schoon genoeg, dan mislukt het vasthechten en daar niet ten tweede male cement voorhanden is, is de larve ten ondergang gedoemd. Schoone voorwerpen zijn nu in de natuur uiterst zeldzaam, daar bijna alles door begroeiïng met microörganismen en slibafzetting ongeschikt geworden is. Ook heeft de larve ernstig te kampen met de krachtige stroomingen, die het haar slechts gedurende korten tijd van het getijde mogelijk maken zich vast te hechten, zonder haar houvast kwijt te raken.

Om aan deze bezwaren tegemoet te komen, biedt de oesterkweeker nu den larven schoone voorwerpen, hetzij in den vorm van gekalkte dakpannen hetzij als uitgezaaide schelpen. Toch slaagt slechts 1 op de 100 rijpe larven er in zich vast te hechten! Ook na het vasthechten worden de jonge oestertjes nog door slib, zand en tal van dierlijke vijanden bedreigd, waardoor tijdens de eerste

Zeebanket op zeeften in de oesterput, het natte pakhuis v. d. kweeker.

maanden van het vastzittende leven, ondanks alle zorgen, nog circa 90% van het broed verloren gaat. In het voorjaar maakt de kweeker de oesterbroedjes van de pannen los (de kalklaag staat dit toe), waarna zij hetzij rechtstreeks op den bodem worden uitgezaaid, wat weinig kosten medebrengt, doch vaak tot hooge verliezen door zand, slib en vijanden aanleiding geeft, hetzij nog een seizoen op zeven van ijzergaas worden opgekweekt, wat wel kostbaar is, maar de verliezen klein houdt. In de daarop volgende jaren worden de oesters nog herhaaldelijk opgevischt, schoongemaakt en weer uitgezaaid, om eerst op circa vierjarigen leeftijd de marktwaardige grootte bereikt te hebben. Dan wordt de oester nogmaals opgevischt, schoongemaakt, naar grootte gesorteerd en tijdelijk in het pakhuis van de kweeker, de oesterput, opgeslagen, totdat bij binnenkomende orders verpakking in houten vaatjes en verzending naar den afnemer volgt.

Deze met veel zorg geleide oestercultuur, waarbij ruimschoots van wetenschappelijke adviezen gebruik gemaakt wordt, kan natuurlijk niet, zooals de mosselcultuur, een goedkoop eindproduct afleveren. De oester zal dan ook voorloopig wel een luxeproduct blijven.

Het centrum voor de oesterteelt is Yerseke, terwijl Tholen, Bergen op Zoom, Krabbendijke en Bruinisse hierbij ver ten achter komen.

(De niet-gesigneerde foto's bij dit artikel zijn uit het archief van het Bacteriologisch Laboratorium van het Bestuur der Visscherijen op de Zeeuwsche Stroomen).